REPTES DEMOGRÀFICS A LA CATALUNYA DELS VUIT MILIONS

Migracions i reproducció demogràfica i social a la Catalunya contemporània

Andreu Domingo

Dos nois d'origen filipí juguen a bàsquet a la plaça Terenci Moix del barri del Raval de Barcelona, el 23 de maig de 2025. La comunitat filipina, una de les més nombroses de la capital catalana, ha teixit un petit univers propi a la zona nord del Raval, en un context de multiculturalitat creixent. Fotografia: Minna Puerto Vendrell

Introducció: migracions internacionals i polarització política

Amb la globalització econòmica, coincidint amb el nou mil·lenni, els fluxos migratoris es van accelerar, van augmentar de volum i es van diversificar. A Catalunya, com a la resta d'Espanya, aquest creixement va representar el primer boom de la migració internacional, del 2000 al 2007. La demanda del mercat laboral en un cicle econòmic expansiu, conjugada amb la demanda produïda per l'externalització en el mercat de part del treball reproductiu —treball domèstic i de cura d'infants i persones grans—, explica en bona mesura aquest increment extraordinari en el volum i en l'acceleració.

La fulgurant alça de la demanda va ser propiciada tant per un model productiu basat en sectors econòmics de baix valor afegit i una ocupació intensiva —des dels relacionats amb el turisme, en particular l'hostaleria, fins a l'agricultura, passant per la construcció—, com per l'embranzida de canvis demogràfics —notablement, l'allargament de l'esperança de vida—, canvis socials com l'augment en el nivell d'instrucció de les generacions més joves,

especialment les femenines, i la incorporació massiva de les dones al mercat laboral. També per raons polítiques: un estat del benestar feble posat en qüestió per la doctrina neoliberal. Quant a la diversitat, a les tradicionals migracions de caràcter purament econòmic cal afegir-hi altres tipologies segons les motivacions: les de refugiats, les d'estudiants i també les d'immigrants atrets pel mercat immobiliari, el consum del paisatge i la qualitat de vida, des de jubilats de països més rics fins a inversors especuladors, passant per treballadors de multinacionals i nòmades digitals.

La novetat i la magnitud d'aquests fluxos van contribuir a la transformació del mercat de treball, principalment a la seva dualització i desregularització. Però també van posar a prova uns serveis públics ja deficitaris, començant per l'escola, la sanitat i els serveis socials en general. Van plantejar la pregunta sobre els models d'integració i, com a resposta, es van elaborar diversos relats respecte de les seves conseqüències —el balanç entre costos i beneficis—, la diversitat etnocultural, la seva gestió, l'impacte sobre la cohesió social i la identitat nacional.

Amb el segon boom migratori, del 2014 a l'actualitat, després de l'experiència de la gran recessió del període 2008-2013 i la crisi provocada per la COVID-19, Catalunya ha acabat de fer el salt des dels 6 milions d'habitants, en els quals s'havia estancat en el darrer quart del segle XX, fins als 8 milions assolits l'any 2023, substancialment gràcies a l'aportació migratòria —poc més de 3 milions d'altes en 23 anys—, que després dels moviments de retorn i reemigració s'ha saldat amb 1,9 milions de residents nascuts a l'estranger el 2024. Aquesta xifra ha portat el país a un percentatge d'un 23,8 % de població immigrada internacional sobre el total, comparable, dins de l'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmics (OCDE), al del Canadà o al de Nova Zelanda. Sense l'aportació del saldo migratori (la immigració menys l'emigració), des del 2016 s'hauria perdut població a causa del creixement vegetatiu negatiu (la resta entre naixements i defuncions). Aquest canvi vertiginós, l'experiència de la crisi i la constatació del creixement de la precarietat i la desigualtat, fets que provoquen un malestar social agut, expliquen que els relats sobre la migració s'hagin polaritzat a Catalunya i arreu del món i siguin un dels motius centrals de confrontació política. La polarització política desafia el discurs hegemònic de la interculturalitat. Què hi podem dir, des de la demografia?

Migracions i reproducció demogràfica

A diferència del conjunt d'Espanya, per a Catalunya la immigració no representava cap novetat. Durant el segle XX, havia experimentat dues onades migratòries procedents de la resta de l'Estat: la primera, del 1910 al crac del 29, amb l'esfondrament agreujat per la Guerra Civil Espanyola (1936-1939); i la segona, des dels anys cinquanta fins al 1976, amb la crisi del petroli, coincidint amb el baby-boom (1956-1976). Ambdues onades han conformat la història demogràfica, econòmica i social del país. Fixem-nos ara només en la demogràfica (gràfic 1).

Catalunya, com el conjunt de França o altres comptades regions europees, va representar una excepció en la transició demogràfica, és a dir, en el pas d'un règim demogràfic antic,

basat en una alta fecunditat i mortalitat —amb un feble o nul creixement de la població—, a un de posttransicional, amb una baixa mortalitat i fecunditat. L'excepcionalitat no es troba tant en la cronologia —que a Catalunya podem xifrar entre finals del segle XIX i els anys trenta del segle XX— com en el fet que la fecunditat comencés a davallar de manera precoç respecte a la mortalitat, que es va mantenir relativament elevada a l'inici del procés, inversament a com succeïa a la majoria de països i regions europees, amb un primer descens de la mortalitat seguit més tard pel de la fecunditat, fet que provocava un fort creixement de la població. Les raons d'aquesta singularitat encara són objecte de discussió. En tot cas, això va significar que el creixement vegetatiu es mantingués feble i que, amb la industrialització, el factor d'atracció de la migració —degut a la relativa escassetat de joves en l'entrada al mercat de treball— fos tant o més important que el d'expulsió de les regions d'origen dels immigrants. Aquest motor intern ha fet que alguns autors parlessin de la migració com a fenomen endogen del sistema demogràfic de Catalunya. [1] D'aquesta manera, al segle XX s'anticipava el que s'ha anat produint amb més o menys intensitat en tots els països desenvolupats durant el segle XXI: que el saldo migratori esdevingués el component essencial del creixement de la població per damunt del vegetatiu. Dit en termes tècnics: Catalunya s'ha tornat un sistema complex de reproducció demogràfica. [2]

Les dues onades migratòries del segle XX van aportar 455.000 i 1,3 milions de persones, que van contribuir, respectivament, en un 76 % i en un 55 % al creixement total de la població d'aquests períodes. Per la seva banda, el conjunt de la migració del segle XXI, principalment internacional, en un context de molt baixa fecunditat i ràpid allargament de l'esperança de vida, hi ha contribuït en 1,9 milions de persones, enfront de les poc més de 200.000 persones del creixement natural, que, com hem esmentat, ha esdevingut fins i tot negatiu els darrers anys.

Migracions de reemplaçament o metabolisme demogràfic?

Les migracions que vindrien a suplir l'escassetat relativa de joves al mercat de treball producte de la baixa de la fecunditat —i, per tant, del nombre de naixements en dècades anteriors— s'han anomenat *migracions de reemplaçament*. El terme es va popularitzar a inicis del segle XXI arran de la publicació, l'any 2000, de l'informe de la Divisió de Població de Nacions Unides *Són les migracions de reemplaçament una solució per al declivi i l'envelliment de la població?* [3] En aquest informe, es volia cridar l'atenció de polítics i del conjunt de la població sobre la conveniència dels fluxos migratoris, que s'incrementaven amb una estructura marcada per l'envelliment demogràfic. També se subratllava la insuficiència de les migracions per revertir aquest procés d'envelliment i la consegüent càrrega sobre els sistemes de pensions públics, i es proposava una bateria de mesures complementàries. Per il·lustrar-ho, es disposava de les projeccions de població de diferents països i regions desenvolupats del món, en l'horitzó 2050, partint de les dades del 1995, sota diferents supòsits: mantenir la població total, mantenir la població en edat activa, mantenir la relació de dependència i mantenir el resultat en absència de migracions.

Tant l'ambigüitat en la difusió als mitjans de comunicació com una lectura interessada van

tenir un efecte antagònic en la recepció d'aquest informe. Els sectors a favor de les migracions o dels drets de les persones immigrades van subratllar la necessitat d'immigració per cobrir la demanda laboral no satisfeta pels autòctons i per assegurar la sostenibilitat del sistema de pensions, quan, de fet, l'informe deia que no eren suficients i que els efectius que s'estimaven per mantenir la relació de dependència no eren assumibles. Mentre que els contraris a la immigració o els partidaris de frenar-la van prendre's l'exercici hipotètic com si fos una profecia que havia de complir-se tant sí com no, fins a entroncar amb antigues teories de la conspiració sobre l'existència d'un complot per a la substitució dels autòctons pels immigrats, que gens casualment van rebatejar com a *gran reemplaçament*.

Més que les anomenades migracions de reemplaçament, el que ens ajudarà a comprendre l'impacte de les migracions conjugat amb l'evolució de la natalitat és el que s'anomena *metabolisme demogràfic*. És a dir, la successió de generacions com a factor que impulsa el canvi social; particularment, la coincidència dels immigrants amb generacions buides o plenes —a partir de la grandària dels seus efectius segons els naixements—, la contribució a la diversificació per origen de i entre les generacions, la seva distribució espacial i les conseqüències que aquesta distribució té per al futur. En el cas de les darreres migracions internacionals, si prenem Catalunya com a exemple [4] (gràfic 2), podem destacar com, pel que fa a la generació buida nascuda entre el 1986 i el 1995 —els coneguts com a *millennials*— el percentatge de població nascuda a l'estranger al cens del 2021, quan tenien entre 25 i 34 anys, s'alça fins al 39,9 %, molt per damunt del 22,4 % que aleshores es registrava per al total de la població. Augmenta al 44,6 % si hi sumem els nascuts a la resta d'Espanya.

Amb tot, si observem les migracions del segle XX, el percentatge de població nascuda fora de Catalunya de la generació dels *millennials* el 2021 queda per sota en comparar-lo amb la generació buida nascuda entre el 1936 i el 1945: per a la mateixa edat (dels 25 als 34 anys), al cens del 1971, el percentatge se situava en un 54,8 % (la majoria nascuts a la resta d'Espanya, només un 1,2 % de nascuts a l'estranger).

Aquestes proporcions s'eleven per escales territorials més petites, si tenim en compte la distribució desigual al territori, degut a la concentració i la segregació de la població immigrada. A tall d'exemple, els *millennials* nascuts fora de Catalunya el 2021 s'enfilaven fins a un 62,6 % al municipi de Salt, o a un 82 % al districte de Ciutat Vella de Barcelona. Si tenim en compte l'ascendència, però, caldria apuntar que per a la generació del 2006-2015, si bé els nascuts a l'estranger encara eren relativament pocs al cens del 2021, amb un 12,4 % del total, els descendents d'estrangers els doblaven, amb un 28,5 %. Aquestes proporcions han de fer replantejar-nos el discurs de la multiculturalitat com una característica del futur (gràfic 3).

Ni el declivi de la fecunditat, ni els efectius de les generacions resultants no són per ells mateixos la causa de les migracions: les migracions, quan parlem de treballadors i treballadores, segueixen les fluctuacions del cicle econòmic; no són determinades per

l'estructura per edats de la població. Catalunya, malgrat la influència de la davallada inicial del descens de la fecunditat en l'incentiu de les migracions, torna a ser-ne un bon exemple: l'arribada dels fluxos internacionals del primer boom la van protagonitzar persones nascudes entre el 1956 i el 1975 que pertanyien als grups generacionals del baby-boom, tardà respecte als països europeus septentrionals. Però, quan va arribar la gran recessió, entre el 2008 i el 2013, coincidint amb l'arribada al mercat de treball dels joves de les generacions buides, nascudes als anys vuitanta, part d'aquests joves autòctons es van veure obligats a emigrar.

La creença en el determinisme demogràfic forma part d'un, diguem-ne, "sentit comú" demogràfic, ancorat en paradigmes superats d'una demografia malthusiana basada en la noció d'equilibri, en què les migracions són vistes com un element igualador entre els diferencials de l'estructura entre països o regions "joves" i "envellits", o de la dinàmica demogràfica, entre aquells amb una alta i una baixa fecunditat, com si es tractés de la teoria dels vasos comunicants, una mena de mecànica hidràulica de la població. Aquestes formacions discursives que conformen el "sentit comú" demogràfic van trobar un aliat nou en els interessats a desplaçar les causes econòmiques estructurals a les "demogràfiques", i d'aquestes als valors i les decisions individuals. [5]

Migracions, reproducció demogràfica i reproducció social

Passem ara a analitzar l'efecte que la centralitat progressiva de les migracions i la transició vers un sistema complex de reproducció demogràfica han tingut i tenen sobre la societat catalana, en especial sobre la reproducció social. Una de les raons de la reducció precoç de la fecunditat a Catalunya entre les classes populars va ser el desig de les famílies d'invertir en l'educació dels seus fills per possibilitar-los així la mobilitat social ascendent. Si el desig de prosperar socialment va ser una força motriu que va contribuir al canvi demogràfic entre la població catalana, ha seguit constituint una peça fonamental en les estratègies de reproducció social, també respecte de la població nouvinguda. El motiu que explica les migracions econòmiques, des de la perspectiva de l'immigrant, ha estat històricament la millora de les condicions de vida pròpies i de la família, i no va ser diferent en el cas de Catalunya. Si les migracions van formar part des d'un principi dels mecanismes de reproducció de la força de treball —tenint en compte la baixa fecunditat—, l'apropiació d'espais socials ascendents, que és una manera de definir el que anomenem *integració*, va constituir el nord dels treballadors immigrants que van arribar al segle XX. La llengua catalana, convertida en marca antropològica de la identitat del país, esdevindria l'ensenya d'aquest procés d'integració.

L'arribada sostinguda de noves fornades d'immigrants era imprescindible per a la reproducció del sistema capitalista i, amb aquest, de l'estratificació social. Els primers beneficiats eren, doncs, les classes benestants que directament treien profit de la plusvàlua aportada pels treballadors. Però, en termes generals, aquestes migracions resultaven complementàries també a la promoció social dels treballadors autòctons, primer, i dels anteriors immigrats, més tard. D'aquesta manera, el sistema engegava un efecte d'aspirador que es nodria de la progressió dels corrents migratoris. Aquesta estratègia

només era sostenible amb una economia en creixement i una lluita obrera que efectivament conquerís guanys en les condicions laborals i de vida que permetessin una mobilitat social ascendent. L'evolució, que va quedar sobtadament estroncada amb el crac del 29 i la Guerra Civil Espanyola, es va reprendre de manera magnificada als anys seixanta, amb l'èxode rural. La segona onada, malgrat les crues condicions de pobresa i la manca de llibertats de la dictadura, amb la fi de l'autarquia econòmica, primer, i la terciarització i la universalització de l'accés als estudis, després, va obrir un espai d'oportunitats de mobilitat social ascendent, que la lluita veïnal i política de l'antifranquisme va consolidar. La família, juntament amb l'expansió del funcionariat que va comportar el retorn de l'autogovern, va fer de coixí de la crisi econòmica durant els primers anys de la Transició democràtica per a molts dels qui havien cursat estudis superiors, fossin autòctons o fills d'immigrants. Els fluxos amb la resta d'Espanya s'interrompien o es revertien amb moviments de retorn, mentre que els internacionals encara eren minoritaris.

La plaça Terenci Moix del barri del Raval és un punt de trobada habitual per a desenes de joves d'origen filipí, que cada tarda s'hi reuneixen per jugar a bàsquet. El bàsquet és un esport molt popular entre aquesta comunitat. Fotografia: Minna Puerto Vendrell

Si pensem en els efectes de la migració internacional massiva del segle XXI en la reproducció social, indubtablement el sector privat —enfront del públic— i les classes mitjanes i la seva prole, amenaçats amb el descens social, n'han estat els grans beneficiaris. Ha constituït la forma més barata de conciliar la vida familiar i laboral de les parelles joves en absència d'un estat del benestar fort. Durant la primera onada del nou mil·lenni, fins i tot, es pot entendre que va contribuir a la promoció dels treballadors autòctons. Després de la gran recessió, però, cal preguntar-se si no estem assistint a dos efectes no desitjats i interconnectats. Per una banda, trobaríem una integració segmentada causada pel racisme estructural atiador de prejudicis, que classifica jeràrquicament les persones migrades i els

seus descendents a partir de l'origen, el fenotip i el grup etnocultural al qual s'adscriuen, com s'ha descrit per a altres països. [6] Aquesta discriminació donaria com a resultat l'etnoestratificació de la piràmide social i situaria a la base una nova capa de la classe treballadora, en què la població africana seria majoritària. En segon lloc, i en paral·lel, s'hauria donat la formació d'una nova capa desclassada de lumpenproletariat, formada majoritàriament per població autòctona amb un baix nivell d'estudis, relegada pel procés de globalització econòmica.

Un sistema en crisi?

Quan la mobilitat social ascendent està amenaçada no només per als immigrats, sinó per al total de les generacions més joves, n'hi ha que es pregunten si un sistema que ens aboca a onades cada cop més intenses és sostenible. Si ho voleu dir de manera més tremendista: si no ens estem abocant al col·lapse. S'assenyala la migració com la culpable de tots els mals: des de la minorització del català fins a la inseguretat ciutadana. Però el que realment ens hem de preguntar, en primer lloc, és si és viable un model productiu que es basa en l'aportació massiva de treballadors i en un ordre econòmic fonamentat en el creixement sostingut de la població alhora que multiplica la desigualtat i, amb aquesta, la producció de població redundant. I, en segon lloc, hem de reflexionar sobre el control dels dispositius de reproducció social a Catalunya, incloent-hi el control del mercat, abans de carregar els neulers sobre la dinàmica o l'estructura demogràfica, que, al cap i a la fi, ha estat un sistema adaptatiu a les constriccions d'aquest ordre econòmic, i també la conseqüència de la millor manera que han trobat els individus de reeixir.

La inèrcia de l'envelliment és imparable: segons les nostres estimacions, caldria que arribessin 14 milions de persones per mantenir el 2050 la relació de dependència actual, xifrada en el 25,4%. [7] Si tenim en compte que en els 23 anys precedents n'hem rebut 3 milions, aquest càlcul sembla del tot desaforat. A excepció del continent africà, que encara creixerà de manera substantiva durant el proper quart de segle, els candidats a la migració cada cop seran més escassos per raons demogràfiques, tot i que les crisis del sistema econòmic global seguiran expulsant població del Sud global, als quals s'afegiran els moviments que podem preveure fruit del canvi climàtic.

REFERÈNCIES

1 — Arango, J. (2007). "Les primeres migracions del segle xx a Catalunya". A: *Immigració. Les onades immigratòries en la Catalunya contemporània*. Barcelona: Fundació Lluís Carulla, p. 19-33 (Nadala; 41).
2 — Cabré, A. (1999). *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Proa.
3 — United Nations Population Division (2000). *Replacement Migration: Is It a Solution to Declining and Ageing Populations?* Nova York: Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations.

4 — Osama, D.; Domingo, A.; Bayona, J. (2024). “Marcadores sociodemográficos y nuevas tecnologías en las generaciones catalanas 1926-2006”. *Revista Internacional de Sociología*, vol. 82 (1). DOI.
5 — Domingo, A. (ed.) (2023). *La coartada demográfica. Y el discurso de la involución en España.* Barcelona: Icaria.
6 — Portes, A.; Zhou, M. (1993). “The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants”. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, núm. 530, p. 74-96.
7 — Domingo, A.; Blanes, A. (2025). “Les migracions de reemplaçament a Catalunya: una mirada crítica”. Comunicació al 4t Congrés d’Economia i Empresa a Catalunya, organitzat pel Col·legi d’Economistes de Catalunya. Barcelona.

Andreu Domingo
Andreu Domingo i Valls és doctor en Sociologia i subdirector del Centre d’Estudis Demogràfics (CED) de la Universitat Autònoma de Barcelona, on és investigador principal del grup Globalització, Migracions i Espai, una de les tres àrees estratègiques del centre. També és membre numerari de l’Institut d’Estudis Catalans. Especialitzat en immigració internacional i formació de famílies, també ha treballat sobre la població i l’imaginari social. Actualment codirigeix, amb Jordi Bayona, el projecte MIGRA-GOC sobre migracions i estratègies de reproducció demogràfica i social a Espanya, finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació. Entre les seves darreres publicacions destaquen *Catalunya 3D: Demografia, Diversitat i Democràcia* (L’Avenç, 2022) i, com a editor, *Demografia y posverdad. Estereotipos, distorsiones y falsedades sobre la evolución de la población* (Icaria, 2023). Ha coordinat el monogràfic de la Revista IDEES “Demografia: els reptes de la societat del futur”